

Antik Yunan ve Günümüz Tiyatrosu'nun Siyasi ve Toplumsal İşlevinin Kültürel Sürdürülebilirliğe Katkısı Üzerine İncelemeler ve Düşünceler

Ceren Aşır

Uludağ Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü, Bursa, Türkiye
ceren-asir@hotmail.com

Geliş tarihi : 12.10.2017, Kabul tarihi : 28.12.2017

ÖZET: *Günümüzde pek çok toplumsal ve siyasi kurumun antik Yunan'dan temellenerek çağdaş bazı değişikliklerle devam ettiriliyor olması, antik Yunan toplumunun bilincinde belirgin olarak görülen istikrarın ve çözüme yönelik çabaların, doğruluğunu gözler önüne sermektedir. Dünya Tarihi'ne bakıldığında da, tüm gelişmiş toplumların temelinde benzer bilincin yatıyor olduğu gözlenmektedir. Bu sebeple toplumların gelişimine kaynaklık eden her türlü düşünce ve faaliyet, uygarlığın gelişimi ve kültürel sürdürülebilirlik açısından oldukça önemlidir. Tiyatro gösterileri de geçmişten günümüze, zaman zaman toplumların gelişimine kaynaklık edebilen faaliyetler arasında yer almıştır ve almaktadır. Erken dönemde tiyatro gösterilerinin ortaya çıkışı, birçok toplum tarafından dinsel ayin amaçlı başlatılan gösteriler ile gerçekleştirilmiş olsalar da, zamanla bu gösteriler beğenilmiş, başta antik Yunan yazarları tarafından, oyun haline getirilerek sahnelenmeleri sağlanmış ve böylece toplumsal gelişime kaynaklık edecek bir faaliyetin daha temelleri atılmıştır. Bu durum ile birlikte, eğlendirmenin yanında hem halkı aydınlatmak hem de yönetimde ki aksaklıklara dikkati çekmek amacıyla çeşitli eserler ortaya çıkarılmış ve toplumların ilerlemesine katkıda bulunulmuştur. Bu sebeple çalışmamızda; Antik Yunan ve Günümüz tiyatrosunun konuları, siyasi ve toplumsal işlevleri açısından, incelenmiş ve karşılaştırmalarla kültürel sürdürülebilirlik ve uygarlığın gelişimi açısından, değerlendirmeler yapılmıştır.*

Anahtar kelimeler; Kültürel sürdürülebilirlik, Antik Yunan tiyatrosu, Günümüz tiyatrosu, Siyasi ve toplumsal işlev.

Analyzes and Thoughts on the Contribution of the Political and Social Function of Ancient Greek and Contemporary Theatre to Cultural Sustainability

ABSTRACT: *The fact that many modern social and political institutions are based on ancient Greece and resumed with some modern changes reveals the correctness of the efforts towards stability and solution, which are conspicuous in the consciousness of ancient Greek society. Upon a look at the World history, a similar consciousness laying at the basis of all developed societies is observed. Therefore, for the development of civilization and cultural sustainability, all kinds of ideas and activities, which provide resources for the development of societies are very important in terms of sustainability. From the past to the present, theatre performances themselves have taken place among the activities, which might provide resources for the activities for the development of societies, and they still do so. Although the emergence of theatre performances commenced by the aims of religious rites in many societies in the early period, they were liked, produced as plays mainly by the Greek writers, acted, and thus started the basis of another activity to provide resources for the development of the society. Besides entertainment, in order to enlighten the society and draw attention to the impediments in governance, plays were produced and contributed for the development of the societies. Therefore, in our the study; the issues of ancient Greek's*

and today's theatre have been analyzed in terms of their political and social functions, and by comparisons, they have been evaluated in terms of cultural sustainability and development of civilization.

Keywords; Cultural sustainability, Ancient Greek theatre, Contemporary theatre, Political and social function.

GİRİŞ

Tiyatro'nun kökeni;

İnsanlar geçmişten günümüze davranışlarının büyük bir kısmını taklit yeteneği ile şekillendirirler. Yapılarında doğuştan var olan taklit yetisi sayesinde görsel olarak öğrendiklerini pekiştirerek asıl davranışları haline getirirler. İnsanlar gelişirken, yaşamlarını güven içinde sürdürebilmek için de inançlarından manevi destek alırlar. Avcı toplayıcı olarak geçimlerini sağladıkları Paleolitik Dönem'den itibaren, yaşamlarını yönlendirmelerinde inançların etkisi büyüktür. Tiyatronun kökenine değinen birçok araştırmacıya göre bu sanatın temellerinin atılmasında inançlar büyük bir rol oynamıştır. Erken dönemlerde avcı toplayıcı olarak yaşamlarını sürdüren topluluklar avdan önce avın bereketli geçmesi için, av sonrası ise inandıkları tanrısal güçlere minnettarlıklarını göstermek adına, çeşitli törensel etkinlikler düzenlemişlerdir. Bunların yanında avdan sonra avın nasıl geçtiğini topluluğun diğer üyelerine anlatmak için çeşitli tiyatral gösterilere de başvurmuşlardır.

İnsanların yerleşik hayata geçmeye başlayarak tarımla uğraştıkları Neolitik dönemde ise, toprakla içli dışlı olan topluluklar, bir tohumun çeşitli evrelerini göz önüne alarak bu durumu tanrısal güce dayandırıp, insan yaşamı ile özdeşleştirmişlerdir. Üreme, doğum, ölüm ve yeniden dirilme üzerine kafa yorarak sebeplerinin çeşitli tanrısal güçlerden kaynaklandığı kanısına varmışlardır. Paleolitik dönemdeki avcı toplayıcı atalarının yaptıkları gibi ekinlerinin bereketli olması için çeşitli ritüellere başvurmuşlardır. Aynı şekilde hasattan sonra inandıkları güçlere minnettarlıklarını çeşitli görsel etkinliklerle sergilemişlerdir. Bu gösteriler kaynaklarını efsaneler ve mitsel unsurlardan almışlardır.

Çeşitli uygarlıklarda ölüm ve yeniden dirilme üzerine efsanevi hikayeler vardır. Bunlardan bazıları Mezopotamya'da Tammuz, eski Mısırda Osiris, Anadolu'da Attis, Yunanistan'da Demeter ve Kore'nin yanında Dionysos'tur.

Ölüm ve yeniden dirilme törenleri iki ana kesime ayrılabilir: kenosis, yani boşalma ve plerosis, yani doldurma. Boşalma yaşamın ve dirliğin son bulmasıydı: her dönem sonunda oruç, perhiz, ölüm, canlılığın yok olması; doldurma ise, yeni bir dönemin başlamasıydı: yağmur yağdırma büyü, toplu çiftleşme ve canlanıp çoğalma idi. Bunların dört ayrı özelliği vardı: birincisi, çile çekme, canlılığa geçici bir dönem ara verme idi (oruç, perhiz, dövünme, ağlama, ağıt yakma gibi); ikincisi, arınma idi (canlılığı tehlikeye düşürecek kötülüklerden arınmada en çok yapılan şey ateş üzerinden atlamaktı); üçüncüsü, güçlendirme idi (bu dövüşme, yarışma ya da çiftleşme biçimlerinde olurdu); dördüncü özellik de, kutlama idi (Nutku, 1971).

ANTİK YUNAN'DA TİYATRONUN BAŞLANGICI

Dionysos şenlikleri

Doğadaki mevsimsel döngünün tanrısal ifadeleri Anadolu'da Attis, Mezopotamya'da Tammuz, Eski Mısır'da Osiris iken, Antik Yunan kültüründe ise bu döngünün asıl kahramanları olan Demeter ve Persephone'nin yanında bir de Yunan panteonuna sonradan gelen bir tanrı olan, ürün tanrısı Dionysos idi. Dionysos'un annesi Kadmos kızı Semele, babası Yunan pantheonunun baş tanrısı olan Zeus'tu. Efsaneye göre Semele'nin Dionysos'a

hamileyken aniden yaşamını yitirmesi üzerine, doğum için gelişimini tamamlayamamış olan Dionysos, babasının baldırına yapılandırılmış ve doğumu Yunan Pantheonuna sonradan gelen Athena gibi babasının bir uzvundan gerçekleşmiştir. Diğer medeniyetlerdeki benzerleri gibi başına türlü olaylar gelmiş ve bu olaylar sonucunda yaşamını yitirmesine rağmen, Zeus tarafından yeniden diriltirilmiştir. Demeter ve Persephone varken benzer bir mitsel unsura ihtiyaç duyulmasının temel nedenleri; hem kendi yurttaşlarının farklı dinsel inanışlara yönelimini önlemek hem de egemenlikleri altında bulunan farklı kültürlerin alışık oldukları dinsel inanışların benzerlerini meydana getirerek, onların Yunan kültürü ve geleneklerine adaptasyonunu kolaylaştırmak olmalıdır.

Kaynaklarda Dionysos adına üç şenlik düzenlendiği, bunlardan ilkinin Ocak ayınının 12. 13. ve 14. Günlerinde düzenlenen Lenaia Şenliği olduğu anlatılıyor. Bu şenlikte heykel büyüklüğünde bereketi simgeleyen bir Phallos'un (Erkek cinsel organı), geçit alayında bulunduğu ve insanların müstehcen şarkılarla eğlendikleri belirtiliyor. Şölen sonunda lapa yapılıp dağıtıldığı ve Dionysos'un doğuşunun canlandırıldığı ifade ediliyor. İkinci şenliğin ise Şubat ayınının 11'ine rastlayan Anthesteria adı verilen çiçek bayramı olduğu söyleniyor. Bu şenlikte bol bol şarap tüketildiği ve Dionysos'un öküz biçimindeki heykelinin getirilerek Arkhon'un (Yönetici) karısı ile temsili olarak evlendirildiği anlatılıyor. Şenliğin son gününde yine tahıl lapası yapıldığı ve ölü ruhlara yer altına giderken eşlik eden Hermes'e sunulduğu belirtiliyor.

Bunlardan daha önemli bir diğer şenlik olarak ise Büyük Dionysia Şenliği gösteriliyor. Mart ayınının 9'u ila 13'ü arasında kutlanan bu şenlik Peisistratos tarafından İÖ 6. Yüzyıl'da başlatılmıştır. Antik Yunan Tiyatrosu'nun doğuşu, kısa bir süre sonra işte bu şenlikte, ozanlar için düzenlenen ödüllü şiir yarışları ile gerçekleşmiştir.

Büyük Dionysia'da, Akropolis'in güney eteğine rastlayan yerdeki Dionysos Tiyatrosu'na önce tanrıyı simgeleyen bir heykel taşınırdı. Bu simge kutsal kişiler, rahipler tarafından getirilirdi. Geceleyin çırılar yakılır ve heykelin başında nöbet tutulurdu. Ertesi gün Dionysos adına düzenlenen danslar ve koroyla söylenen ezgiler başlardı. Bunlar yarışma içine sokulurdu. Bu yarışmada ayrı yerlerden seçilen beş erkek ile beş çocuk korusu vardı ve her koroda elli kişi bulunurdu. Yarışmalar, en önde din adamlarının oturduğu Dionysos tiyatrosunda olurdu. Dionysos acı çekme ve ölümün, sevinç ve yaşam ikileminin tanrısıydı; onun içinde tragedya ve komedyanın yaratıcısıydı (Nutku, 1971).

Çalışmanın bu bölümünde modern tiyatronun temeli kabul edilen antik Yunan tiyatro türleri ve yazarları kısaca tanıtılacak, Yunan toplumunun gelişimine kaynaklık eden eserleri siyasi ve toplumsal işlevleri açısından değerlendirilecektir.

Tragedya

Hüzünlü ve şaşırtıcı bir sonuca bağlanan hikayenin, izleyici önünde sahnelenmek üzere kurgulanmasına Tragedya denir.

Aristoteles'e göre; Tragedya, acıma ve korku yoluyla bu gibi duygulardan bir arınma sağlamak için, ağırlığı olan, tamamlanmış, belirli uzunluğa sahip bir eylemin, her bölümünde ayrı ayrı formlarda çeşnilendirilmiş bir dil kullanarak, anlatı aracılığıyla değil, davranışlarda bulunan insanlar aracılığıyla taklit edilmesidir. (Aristoteles, Poetika sf:15)

Görüldüğü üzere Aristoteles tanımında, tragedyanın toplumu olumsuz ve aşırı duygulardan arındırmak için oluşturulduğu konusuna vurgu yapmaktadır.

Aiskhylos (İÖ 525 – 456)

Euphorion oğlu Aiskhylos, İÖ 525'te Atina yakınında Eleusis'te doğdu. Soylu bir aileden geliyordu. Gençliğinde Büyük Pers Savaşları başladı. İÖ 490'da kardeşiyle birlikte Marathon'da savaştılar. Artemisium, Salamis, Plataia Savaşları'na katıldığı da sanılıyor.

Tiyatroya yirmi beş yaşında başladığı ve yetmişin üstünde oyun yazdığı söylenir. Bunlardan yedisi günümüze kalmıştır; Persler, Thebai'ye Karşı Yediler, Yakarıcılar, Zincire Vurulmuş Prometheus ve Oresteia Üçlemesi; (Agememnon, Adak Sunucular, Eumenidler).

Atina'da yapılan yıllık Dionysos Şenlikleri'nin bir bölümü olan oyun yarışmalarında Aishylos'un 458 – 484 yılları arasında en az 12 birincilik kazandığı biliniyor (Dilmen, 2014).

Bu kısımda Aiskhylos'un en ünlü tragediyalarından biri olan Persler, toplumsal ve siyasi işlevi açısından değerlendirilecektir.

Persler

Özet;

Oyun Susa'da Pers Sarayı'nın önünde geçer. Persler ve Yunanlar savaşmaktadırlar. Pers Kralı Kserkses'in annesi Atossa ve ülkesinin yönetimini bıraktığı Persler, kaygı ile savaşın sonucunu beklemektedirler. Anne Atossa gördüğü korkutucu rüyaları anlatır ve koro onu, adaklar sunmasını öğütleyerek sakinleştirmeye çalışır. Savaşın sonucu için beklenen ulağın gelmesiyle, Perslerin yenilgiye uğradıkları haberi alınır.

Kraliçe olanlar üzerine danışmak için koro ile birlikte Büyük Pers Kralı Dareus'un ruhunu çağırır. Dareus'a savaşın kaybedildiği bildirilir. İlk olarak duruma şaşıran Dareus daha sonra geleceği görüyormuş gibi kehanetlerde bulunur ve Perslerin başlarına gelecek kötülükleri bildirir. Koro ağıtlarla Kserkses'i suçlar, daha sonra Kserkses'te gelir ve hatasını kabul eder. Metin ağıt ve ağlamalar ile sona erer.

Oyundan çıkarımlar;

Eser İÖ 472 Yılı'nda sahnelenmiştir. Sırası ile İÖ 490'da Maraton, 480'de Salamis ve 479'da Plateia ve Mykale Savaşları'nda Persleri yenilgiye uğratmış olan Yunanistanlılar 478 – 477 Yılları'nda Atina önderliğinde ülkelerini savunmak için Attika – Delos Deniz Birliği'ni kurmuşlardı. Yani oyunun sahnelendiği yıllarda devlet olarak bir rahatlama ve refah söz konusuydu. Savaşın son bulmasına karşın oyunun sahnelenme amacı, toplumdaki milli duyguları uyandırmak ve düşmanın büyüklüğüne rağmen yenilgisini göstererek, devlet olarak kibre kapılmanın yanlışlığını vurgulamak olmalıdır.

Sophokles (İÖ 497 – 406)

Aiskhylos'un genç çağdaşı Sophokles İÖ 496'da doğdu. Doksan yıllık yaşamı Atina kent devletinin en hareketli çağıyla çakışır. Çocukluğunda, on yıl ara ile iki büyük dalga halinde Yunanelini sarsan, Pers saldırılarına tanık oldu. Salamis Savaşı'nda 16 yaşındaydı. Yeni şenliklerinde Atina gençliğini temsil etti. Çok iyi bir eğitim gördü. Yazarlığının yanı sıra eylem adamıydı. Komutanlık, yöneticilik yaptı. Büyük devlet adamı Perikles'in de yakın arkadaşıydı. Salamis utkusundan sonra Atina yarım yüzyıl süren bir barış dönemi geçirdi. Bu, Atina'nın altın çağıdır. Sophokles 65 yaşındayken Atina ile Sparta arasında Peleponnessos Savaşları başladı. Bu iç savaşlardan Atina Devleti eski gücünden çok şeyler yitirmiş olarak çıktı.

Sophokles tüm yaşamı boyunca yüz kadar oyun yazmış. Günümüze kalan yedi oyunu; Kral Oidipus, Oidipus Kolonos'da, Trakhisli Kadınlar, Philoktetes, Elektra (Dilmen, 2014).

Yazarın en ünlü oyunlarından biri olan Kral Oidipus, toplumsal işlevi açısından değerlendirilecektir.

Kral Oidipus

Özet;

Oyun Thebai halkının Kral Oidipus'tan yardım istemesi ile başlar. Bu yardım isteğine kulak veren Oidipus, kayınbiraderi Kreon'u sorunun çözümünü bulması için bir kehanet merkezi olan Delphoi'ye gönderir. Kreon, eski Kral Laios'un katilinin bulunması sonucunda kentin vebadan kurtulacağı haberini getirir. Kahin Teiresias'a katil ile ilgili bilgi sorulur. Kahin, başta cevap vermeyi reddeder, ancak Oidipus'un gösterdiği tepki üzerine sinirlenerek, ona, Kral Laios'u öldürüp, annesi ile evlenen kişinin kendisi olduğunu söyler.

Oidipus, Teiresias'ı Kreon ile iş birliği yaparak kendisini devirmeye çalışmakla suçlar. Kreon'u ölüme mahkum eder, ancak Kraliçe İokaste ve halkın ısrarı sebebiyle bu isteğinden vazgeçer. İokaste, Teiresias'ın kehanetinin doğru olamayacağını, geçmişte Kral Laios'a

kendi oğlu tarafından öldürüleceği kehanetinin bildirilmesi üzerine, bir çoban aracılığıyla oğullarını ölüme terk ettiklerini açıklar. Laios'un ise üç yol ağzında bir adam tarafından öldürüldüğünü anlatır. Oidipus durumdan şüphelenir ancak ısrarla katilin bulunmasını emreder.

Bu sıralarda da Korinth'ten bir haberci gelir, Oidipus'a babası Kral Polybos'un öldüğünü ve kentin kral olması için, onu beklediğini bildirir ve aynı zamanda Oidipus'un Kral Polybos'un öz oğlu olmadığını, onun daha küçük bir çocukken Laios'un adamlarından olan bir çobandan alındığını ve çocukları olmayan kral ve kraliçeye verildiğini bildirir.

İokaste gerçeği anlar ve soruşturmanın ilerlemesine engel olmak ister, ancak Oidipus ısrarla çobanın bulunarak getirilmesi konusunda diretir. Sonunda iki çobanın yüzleştirilmesi sonucu korkunç gerçek ortaya çıkar. Oidipus babasını öldürüp, annesi ile evlendiğini anlar. Biraz sonra İokaste'nin acısından kendini asmış olduğu açıklanır. Oidipus ise gözlerini kör etmiştir. Halkın önüne çıkan Oidipus, Kreon'u kral olarak ilan eder. Küçük kızları İsmene ve Antigone ile birlikte sürgüne gitmeye hazırlanır.

Oyundan çıkarımlar;

Eser, muhtemelen Sophokles'in küçüklüğünde duymuş olduğu, trajik bir efsanenin tiyatro oyunu haline getirilmesidir. Topluma ne olursa olsun kaderden kaçılmayacağını gösteren bir ana fikre sahiptir. Aristophanes'in aşırı duygulardan arınma olarak tanımladığı trajedinin, bu işlevini gerçekleştirebildiği eserlerdendir. Kadere karşı durma ve kader karşısında yenilgi söz konusudur. Antik Yunan döneminde etkin olarak görev yapan Delphi'deki Apollon kehanet merkezinin ve diğer kehanet merkezlerinin önemini artırma işlevinde kullanıldığı düşünülebilir. Dinsel otoritenin ve tapınak gelirlerinin artırılması her dönemde olduğu gibi, şüphesiz ki antik dönemlerde de önemlidir.

Eurypides (İÖ 484-406)

Yazar İÖ 484 Yılı'nda dünyaya gelmiştir. Sophokles'in getirdiği yeniliklerin onun genç çağdaşı Eurypides tarafından da benimsenip sürdürüldüğü görülüyor. İyi bir aileden geldiği söylenir. Kalabalık çevreden kaçıp, yalnızlığı benimsemiş bir yazardır. Hem Aiskhylos'tan hem de Sophokles'ten daha bireycidir. 92 oyunundan günümüze 18 kadar oyunu kalmıştır. Kuşkucudur, modern görüşlüdür, sözünü sakınmaz bir kişilik yapısındadır. Bu yüzden yaşadığı dönemde diğer iki tragedya yazarına göre daha az popüler olmuştur. Yurdundan sürülmüş Makedon sarayında bir süre yaşamış ve orada ölmüştür. O dönemde 5 tane ödül kazanmıştır. Günümüze kadar gelebilen oyunları daha sonraki kuşaklar tarafından benimsenmiştir. Oyunlarından bazıları aklın ve mantığın olağandışı durumları üzerinedir. Kadın psikolojisine ve kadın sorunlarına ilgi duymuştur. Eserleri: Alkestis, Medea, Herakles'in Çocukları, Hippolitos, Hekuba, Andromak, Herakles'in Deliliği, Yalvaran Kızlar (Aiskhylos'un da aynı adlı bir oyunu vardır.), İon (Euripides'in bu oyununda tanrı Apollon yalan söyleyen ve başkalarını aldatan bir kişilik olarak alınmıştır.), Troyalı Kadınlar, İphigenia Tauris'te, İphigenia Auhis'te, Helena, Orestes ve Bakkhalar'dır. Euripides'e göre kadın insan soyunun en trajik olan varlığıydı. Bu yüzden de kahramanlarını acı çeken ve çektiren kadınlar arasından seçiyordu. Euripides sofistlerin etkisiyle, soylu doğuma inanmayan bir yazardır. O, Atina devletinin kusurlu demokrasi anlayışına ve sınıflı toplum düzenine de başkaldırmıştır. Çok tanrılı düzeni de kabul etmemiştir. Aiskhylos'u tanrılara olan tutkunluğundan dolayı alaya almıştır, küçümsemiştir. Akılcıdır, mantık yoluyla tartışmaya girer. Bu tartışmalarını doğrudan doğruya seyirciye iletir. (Aksoy, 2013)

Bu kısımda Eurypides'in Bakkhalar Tragedyası toplumsal işlevi açısından değerlendirilecektir.

Bakkhalar

Özet;

Bakkhalar, Dionysos'un kadın müritleri anlamına gelir. Dionysos şarap ve ürün tanrısıdır. Tragedyada, doğduğu topraklara geri dönen Dionysos, dininin geleneklerini halka

benimsetmeye çalışır. Dionysos'un etkisi ile kendinden geçen kadınlar gelenekleri uygulamak için dağlara kaçarlar.

Ancak Dionysos'un anne tarafından kuzeni olan Kral Pentheus, onun dini törenlerini kabul etmek istemez ve onu yalancılıkla suçlar.

Dionysos'un intikamı acı olur, Pentheus'u tanrısal güçleriyle etkisi altına alarak onu Bakkhaların bulunduğu Kithairon Dağı'na getirir. Pentheus'un annesi de diğer kadınlar gibi dağdadır. Dionysos'un etkisi ile diğer kadınlarla birlikte oğlunu bir aslan yavrusu gibi görerek parçalara ayırır. Kafasını da kargısına takarak şehre indirir. Babası Kadmos uyarıcı sözlerle kızını ayıltır ve kadın korkunç gerçekle yüzleşir.

Oyundan çıkarımlar;

Eurypides bu oyununda olasılıkla anlamsız kabul ettiği Dionysos'un bazı ritüellerini eleştirmiştir. Bu garip törenleri eleştirenleri Pentheus'la özdeşleştirerek maruz kalacakları cezaların ağırlığına dikkati çekmiştir. Dionysos kültürüne daha akılcı yaklaşılması gerektiği konusunda toplumu aydınlatmak istemiştir.

Komedyaya

Gülünç unsurlar taşıyan gündelik konuların, bazen sadece toplumu eğlendirmek, bazen de eğlendirirken eğitmek amacıyla sahnelenmek üzere kurgulanmasına komedyaya denir.

Aristoteles'in Poetika adlı eserinde, tragedya türünün ayrıntılı olarak açıklanmasına karşın, komedyaya türüne sadece birkaç yerde değinilmiştir.

Aristophanes (İÖ 456 - 386)

Yazar, İÖ 456'da doğmuştur. Bu dönemin günümüze bazı eserleri kalabilmiş tek komedyaya yazardır. 40 kadar oyun yazdığı tahmin ediliyor. Günümüze 11'i kalmıştır. Kömürçüler, Atlılar, Bulutlar, Eşekarıları, Barış, Kuşlar, Kadınlar Savaşı, Tesmophoriazusai, Kurbağalar, Ekklesiazusai (Erhat, 1941). Onun komedyaları gündelik olayları ele alır. Bu olaylar onun yaşadığı dönemin siyasal ve toplumsal yaşamıyla ve görenekleriyle sıkı bir ilişki içerisinde. Bu yüzden onun oyunlarını bir başka dile çevirmek çok zordur. Ancak onun dehasının ortaya çıkardığı gelenek o kadar güçlüdür ki, bütün ülkelerde onun adı cinselliğe yönelik gelenekçi ve taşlayıcı komedyanın simgesi olarak anılmaktadır. Oyunlarının çoğu isimlerini koronun büründüğü kimlikten almaktadır. Atlılar, Eşekarıları, Kuşlar, Bulutlar, Kurbağalar. Yazarın yergisi koroyla ortaya çıkar. Her oyunun zaten kendi başına gülünç olan ana teması gevşek olarak dokunmuş bir dizi olayla desteklenmekte ve bu durum hem yazarın, hem de oyuncuların yaratıcılığına olanak sağlamaktadır. Aristophanes geleneklere bağlı, tepkici bir yazardır. Düşünceleri tutucudur. Edebiyat ve sanat alanında ortaya çıkan yeniliklerden hiç hoşlanmaz. Ona göre en iyi tragedya yazarı Aiskhylos'tur. Her yönüyle yeni sayılan Eurypides'i hiç tutmaz, onunla alay ederdi. Onun tutumu sofistlere ve Sokrates'e karşı da aynı şekildeydi (Aksoy, 2013).

Bu kısımda, Aristophanes'in Eşekarıları, Barış ve Lysistrata adlı eserleri siyasi ve toplumsal işlevleri açısından incelenecektir.

Eşekarıları

Özet;

Yazar oyunda işsiz güçsüz ihtiyar bir adamın kendini işe yarar ve değerli hissetmek için yargıçlık mesleğini hastalık derecesinde sürdürmesi ve onun bu davranışlarını görmezden gelemeyen oğlunun babasını istemeyerek de olsa eve kapatarak, başına nöbetçiler dikmek zorunda kalışını konu edinmiştir. Eserde kişilerin abartılı davranışlarına vurgu yapılmış ve zaman zaman yönetimdeki kişilerin eğilimleri abartılarak güldürü unsuru oluşturulmuştur.

Oyundan çıkarımlar;

Söz konusu eser Atina'nın adalet sistemini eleştirmek amacıyla meydana getirilmiştir. Atina hukuk sisteminde din ve devlet hukukunu ilgilendiren davalar haricinde diğer davalara, kura ile seçilmiş yargıçlar tarafından bakılmaktaymış. Hukuktaki bu üstünlüğe ek olarak Perikles döneminde yargıçlara bir obolos tutarında ödenek bağlanması ile birlikte,

işsiz güçsüz Atina vatandaşları da yargıçlık yapmaya başlamışlardır. Arkhon (Yönetici) Kleon, hukuk sistemini yönetimin çıkarına uygun yönlendirebilmek amacıyla, yargıçlara ayrılan ödeneğin üç obolosa çıkartılmasına neden olmuş, böylece haksız davaların sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir. Bütün bunların sonucunda ise Atina hukuk sistemi bozulmuştur.

Yazarın esere, Eşekarıları ismini verme nedeni, o dönemdeki yargıçların sanıkları eşekarıları gibi sokmaları ve yargıçların kararlarını, eşekarılarının iğnelere benzeyen sivri uçlu bir kalemle balmumu tabletlere yazmalarındır.

Oyun Atina hukuk sisteminin düzeltilmesi konusunda yetkilileri uyarmak ve toplumu sistemdeki yanlışlıklar konusunda aydınlatmak amacıyla yazılmıştır.

Barış

Özet;

Türtük, türü tükenmiş avamdan biridir. Savaş nedeniyle Antmoneia Demos'undaki bağlarını bırakmış, fakir Atinalı'lara katılmıştır. 13 yıldır Atina'da çekilen yoksulluğa dayanamayıp; Hellenleri kurtarmak için yeryüzündeki girişimlerin başarısız olacağını anladığında göğe çıkıp tanrılardan hesap sormaya karar verir. Göğe çıkabilmek için Aisapos'un 'Osurgan ile Kartal' masalından esinlenerek bir bokböceği besler. Bokböceğine binip göğe, tanrılara havalanacaktır.

Türtük gökte tanrıların evini boş bulur. Onlar da Hellenler'in durmaksızın savaşlarından bıkmış ve dünyanın yönetimini Savaş Tanrısı Polemos'a bırakmış, göçmüşlerdir. Geride kalanları koruması için de Hemes'i bırakmışlardır. Savaş, Barış Tanrıça'yı derin bir kuyuya hapsetmiş yeryüzüne dehşet salmaktadır. Savaş'ın dünyayı dövmek üzere hazırladığı havana bir havaneli bulmaya gittiği sırada Türütük, Barış'ı kuyudan çıkarmak üzere dünya halklarını yardıma çağırır. Hemes'in yönetimi altında koro Barış'ı yukarı çekmeye başlar. Bazı ülke halklarının isteksizlikleri işi uzatsa da Barış, kuyudan çıkarılır. Onunla birlikte iki güzel Tanrıça Şenlik ve Emek Tanrıçaları da kuyudan çıkarlar. Türütük, Emek ve Şenlik Tanrıçalarıyla evine döner. Barış kurtulmuştur artık. Şenlik Tanrıça'yı kendine alır, Emek Tanrıça'yı köleye verir. Barış Tanrıça'nın Heykelini de uygun bir yere koyarlar. Türütük hemen düğün hazırlıklarına başlar. Koro, Emek Tanrıça ile çıkar. Türütük tam eve girecekken dünyanın her yanından kutlayıcı konuklar gelmeye başlar. Aralarında silah tüccarı da vardır, mahvolmuştur. Çünkü; savaş bitmiştir. Ardından Rahip Hierokles girer; o da savaştan yanadır. Ama umduğunu bulamaz ve duruma hemen uyum sağlar. Ziyafet şenlikleri ve düğün türküleri arasında komedyalar biter (Güllü, 2008).

Oyundan çıkarımlar;

Eser'in oluşturulduğu tarih MÖ. 421 olarak biliniyor. Atina ve Sparta arasında yıllardan beri süre gelen Peloponnesos Savaşları'na geçici bir son veren Nikias Barışı'nın hemen öncesine denk geliyor. Devletlerin ve çıkar gruplarının savaş severliği Aristophanes ve Atina halkını adeta canından bezdirmiş olmalı ki Aristophanes, oldukça uzun süren bu anlamsız savaşa oyunda bir son vererek halkını ve devletini temsili olarak bu eziyetten kurtarmıştır.

Lysistrata 'kadınların savaşı'

Özet;

Lysistrata'nın önderliğinde ayaklanan kadınlar, devlet hazinesinin bulunduğu Akropolis'i ele geçirirler. Barış ilan edilmedikçe de evlerine dönmeyeceklerine, kocalarına karılık, çocuklarına analık etmeyeceklerine ant içerler. Devlet işlerinde kadınlara söz düşmeyeceğine inanan erkekler, bu durumu kabullenemez. Zaman zaman fiziksel çatışmaya dönüşen uzun tartışmalar, kadınların zaferiyle sonuçlanır ve iki ülke arasında (Atina – Sparta) beklenen barış ilan edilir. Kadınlar ocaklarına, erkekler ise kadınlarına kavuşur (Güllü, 2008).

Oyundan çıkarımlar;

Yazar eserini, 411 yılında meydana getirmiştir. Söz konusu eser Atina ile Sparta arasında yirmi yedi yıl süren Peloponnesos Savaşları'nı (İÖ 431-404) eleştirmenin yanında kadınların toplumdaki yerini ve haklarını hatırlatmak amacıyla da kurgulanmıştır.

Günümüz tiyatrosunun türleri ve konuları

1-Trajedi;Konusunu tarihsel olaylardan ya da mitolojiden alır. Kahramanları seçkin kimselerdir. Tanrılar, kahramanlar, soylular gibi.

2-Komedi: Konusunu gündelik gülünç olaylardan alır. Kahramanları çoğunlukla sıradan insanlardır. Komedinin üç çeşidi vardır.

- Karakter komedisi: İnsan kişiliğinin abartılı yönlerini konu alır.
- Töre komedisi: Sosyal hayatın aksaklıklarını ve gülünç unsurlarını konu alır.
- Entrika komedisi: İzleyiciyi güldürme amacı gütmeyen komedir. Bu türe vodvil de denir.

3-Dram: Konusunu günlük hayattan ya da tarihten alır. Kahramanları toplumun her kesiminden kişiler olabilir.

4-Müzikli Tiyatro:

- Opera
- Operet
- Opera Komik
- Vodvil
- Bale

Modern tiyatro türleri

1-Dışavurumcu tiyatro: Zaman ve mekandan soyutlanmış oyunda, yazarın düşünceleri ön plandadır. Hareketin yerini düşünsel süreçler almıştır. Konusu özneliktir.

2-Gerçeküstücü tiyatro: Seyircinin bilinçaltına ulaşmaya çalışılan türde psikolojik süreçler işlenir. Oyunda gerçek dışı bir izlenim yaratılmaya çalışılır.

3-Varoluşçu tiyatro: Özgürlük ve özgürlüğün sorumluluk getirdiği, insanın kendi özünü yarattığı gibi konular işlenir.

4-Absürt tiyatro: İnsan yaşamının akla aykırılığını konu alır, tiyatronun tüm sanatsal kurallarını hiçe sayar.

5-Epik tiyatro: Öğreticilik ön plandadır. Seyirciye bir dünya görüşü benimsetilmeye çalışılır.

6-Bulvar tiyatrosu: Toplumsal sorunlara değinmeden sadece seyirciyi eğlendirme amacı güden, insanın zayıf yanlarını sergileyerek güldürü unsuru oluşturan bir tiyatro türüdür.

7-Grotesk tiyatro: Düzendeki yanlışları vurgulayan ve çelişkili unsurları bir araya getirerek güldürü unsuru oluşturan tiyatro çeşididir.

Siyasi ve toplumsal işlevi açısından tiyatro

Modern tiyatronun temellerini atan antik Yunan tiyatrosunda trajedi ve komedi olmak üzere iki tür olduğunu görüyoruz. Trajedi yazarlarından günümüze Aiskhylos'un, Sophokles'in ve Eurypides'in eserleri ulaşmıştır. Çalışmada bu yazarlara ait üç oyun antik Yunan trajedisine örnek oluşturması açısından değerlendirilmiştir.

Aiskhylos'un Persler adlı oyununun konusunu yıllar önce bitmiş olan, Pers – Yunan savaşlarından almış olduğunu görüyoruz. Ağır bir yenilgiye uğramış olan Perslerin perişanlığı ve kendi içlerindeki hesaplaşmaları işlenmiştir. Yazarın bu konuyu işleme amacı olasılıkla Yunan halkının hafızasında kalan hatıraları tazelemek ve çekilen onca zorluğa rağmen elde edilen başarının büyüklüğünü göstermek olmalıdır. Halka ve yöneticilere bir zamanlar herkesten güçlü olan bir devletin düştüğü durumu anlatarak, o günlerde güçlü zamanlarını yaşayan Atina Devleti'nin kibre kapılmasını önlemek ve temkinli davranmayı öğütlemek için kurgulanmış olmalıdır.

Sophokles'in Kral Oidipus adlı eseri halkın sözlü edebiyatından bir mitosun sahnelenmek üzere kurgulanmasından oluşmuştur. Oyunda kadere karşı direnme ve sonunda kader karşısında yenilgi söz konusudur. Olasılıkla kahinlik kurumunu yüceltmek ve halkın tapınağa bağlılığını artırmak için oluşturulan bir mitostur.

Eurypides'in Bakkhalar adlı oyununda yazarın düşüncelerinin oyuna yansıdığı anlaşılmaktadır. Sofistlerden etkilenen Eurypides çok tanrılı sistemi akla uygun bulmaz. Yaşamında, Dionysos'a inançsızlığının kurbanı olan Pentheus gibi düşünceleri yüzünden bedeller ödemiştir. Eserinde anlamsız kabul ettiği ritüelleri eleştirmiş, bilinçten uzak toplulukların sebep olabileceği karmaşa ve yanlışlıklara dikkat çekmek istemiştir.

Komedy türünde eserleri günümüze ulaşabilmiş tek yazar Aristophanes'tir. Bu yüzden çalışmamız açısından uygun bulduğumuz Eşekarıları, Barış ve Lysistrata adlı üç eserini değerlendirdik. Yazarın Eşekarıları adlı eseri, hataları olan adalet sistemini eleştirmek ve halkı bu konuda bilinçlendirmek için kurgulanmıştır. Halkı eğlendirirken bilinçlendirme düşüncesi ön plandadır.

Aristophanes'in Barış adlı eseri ise Atina - Sparta arasında yirmi yedi yıl süren Peleponnessos Savaşı'nı destekleyen çıkar gruplarını eleştirmek amacıyla yazılmıştır. Sürekli devam eden savaşın anlamsızlığına bir göndermedir. Bu yıpratıcı savaştan halk gibi sonunda yöneticilerde bunalmış olacaklar ki oyunun sahnelenmesinden kısa bir süre sonra, savaşa geçici bir son veren Nikias Barışı imzalanmıştır.

Çalışmamızda yer alan Aristophanes'e ait son eser ise Kadınların Savaşı anlamına gelen Lysistrata'dır. Nikias Barışı'ndan sonra tekrar devam eden savaşın anlamsızlığını yetkililere ve halka hatırlatmak amacıyla oluşturulmuştur. Aristophanes bu kez savaş sever erkek dünyasına karşı kadınların gücünü ve toplumdaki değerini anlatmaktadır.

Görüldüğü üzere antik Yunan'da tiyatro türlerinde çeşitlilik olmamasına rağmen, görselin etkileyciliğinin ve öğreticiliğinin farkına varan oyun yazarları tarafından, özellikle komedi türünde tiyatrodaki siyasi ve toplumsal işlevli oyunlar sahnelenmiştir. Aristophanes ve Eurypides gibi oyun yazarlarının sivri dilleri başlarına zaman zaman olumsuzluklar açmış olsa da, onlar oyunlarında kimi zaman dine, kimi zaman yöneticilere, kimi zamansa halka karşı sözlerini sakınmamışlardır. Toplumun aydınlatılması ve yanlış siyasetlerin düzeltilebilmesi için ellerinden geleni yapmışlardır. Anlaşıyor ki! Günümüzde birçok modern kurumun ve geleneğin antik Yunan kültüründen temellenerek gelişmesi tesadüfi değildir.

Yunan tiyatro oyunlarının çoğunlukla toplumsal işlevini sürdüren tiyatro türleri olarak günümüzde Töre komedisi ve Grotesk tiyatroyu kabul edebiliriz. Töre komedisi, sosyal hayatın aksaklıklarını konu alarak gülünç unsurlar oluşturur ve toplumu aydınlatmayı amaçlar. Grotesk tiyatro trajedi ile komedinin birleştirildiği bir türdür. İnsanların günümüzdeki abartılı ve hastalıklı yönlerindeki gülünç unsurları vurgular ve bu yönleri ile yüzleşmelerini sağlayarak değişimin önünü açar.

Siyasi işlevli olarak ise tiyatronun kullanımı Birinci Dünya Savaşı'nın zeminini hazırlayan ve daha sonrasında da ortaya çıkan farklı ideolojiler ile belirginleşir. Alman tiyatro yönetmeni Erwin Piscator'un siyasi hedefli üç tiyatro kuramı vardır. Bunlar Politik tiyatro, Belgesel tiyatro ve Bütünsel tiyatrodur. Bu kuramların tamamı tiyatronun siyasi amaçla kullanımına hizmet etmektedir. Ancak bu kuramlar antik Yunan tiyatrosunda olduğu gibi siyasetteki hataları vurgulamak yerine, siyasi bir görüşü benimsetmeye yöneliktir. Piscator'un kuramlarını Epik tiyatronun alt birimleri olarak görmek doğru olacaktır. Piscator'dan daha sonra Bertolt Brecht tarafından yine siyasi işlevli bir kuram olan Epik-Diyalektik tiyatro kuramı ortaya atılmıştır. Bu kuramın Piscator'un kuramlarından farkı seyirciye politik bir görüşü benimsetmek değil, sorun oluşturan durumları sergileyerek bu durumun değişebilirliğini seyirciye anlatmaktır. Bu yönü ile Aristophanes'in tiyatro anlayışı ile benzerlik gösterir.

Gerçekleştirilen çalışmada, günümüz tiyatro yazınlarında, Antik Yunan tiyatro eserlerindeki kadar toplumsal ve siyasal sorunlara yönelinmediği görülmüştür. Tiyatro kültürü günümüzde teknolojinin gelişmesi ile toplum üzerindeki etkisini kısmen kaybetmiş gibi görünse de, toplumun güncel sorunlarına değinildiği sürece izleyiciler üzerindeki etkisini devam ettirecektir. Tiyatronun toplumsal ve siyasal işlevinin sürdürülmesi hem tiyatro sanatının geleceği için hem de toplum yararı için oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

- Aiskhylos, 2014, (çev. Güngör Dilmen), Eski Yunan Tragedyaları Persler, Antigone, Mitos Boyut Tiyatro Yayınları, s. 5 – 6, İstanbul
- Aksoy, M. Dünya Tiyatro Tarihi, 30\09\2017, <https://prometeatro.wordpress.com>
- Aristophanes,2016, (çev. Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat), Eşekarıları, Kadınlar Savaşı ve Diğer Oyunlar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 174, İstanbul
- Aristoteles,2016, (çev. Ari Çokona – Ömer Aygün), Poetika, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 15, İstanbul
- Csapo E., Miller M.,2007, The Origins of Theater in Ancient Greece and Beyond, Cambridge Universty Press, Cambridge
- Eurypides 2010, (çev. Sabahattin Eyüboğlu), Bakkhalar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Güllü, H.2008, Devlet tiyatroları, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 29 – 126, Ankara
- Green J. R., 1994, Theatre in Ancient Greek Society, London and Newyork Prees, London
- Nutku, Ö 1971, Dünya Tiyatrosu Tarihi, Ankara Üniversitesi Basımevi, , s. 12, 27, Ankara
- Sophokles,2016, (çev. Bedrettin Tuncel), Kral Oidipus, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul
- Şener, S.2016, Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara